

УДК 37.015:37.028:37.018

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2024.2.4>**Оксана ШЕЛЕВЕР**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
oksana.shelever@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2200-5382

Ольга СТУПАК

старший викладач кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
stupako428@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7846-1489

Наталя ПШЕНИЧНА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри біології, здоров'я людини та фізичної реабілітації,
Бердянський державний педагогічний університет,
natali122436@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0351-4950

ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У статті авторами досліджена необхідність розвитку критичного мислення у здобувачів вищої освіти. Під час аналізу науково-педагогічної літератури було встановлено, що критичне мислення є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та педагогів. Особлива увага зосереджена на значенні концепції формування критичного мислення особистості, яка отримала визнання у всьому світі та впроваджується на всіх рівнях освіти. Зазначено, що цифрові технології швидко змінюють суспільство та ринки праці, підкреслюючи важливість критичного мислення для аналізу, оцінки та реагування на нові виклики; перетворюють сучасне суспільство, змінюючи способи комунікації, роботи та навчання. У таких умовах критичне мислення стає надзвичайно важливим для ефективної адаптації та успіху в різних сферах життя.

Мета дослідження: визначення способів та особливостей упровадження технологій розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти в умовах цифровізації.

Методологія дослідження ґрунтується на аналітичному методі через аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні важливості розвитку критичного мислення серед здобувачів вищої освіти в умовах цифровізації.

Висновки дослідження. Розвиток критичного мислення сприяє формуванню здатності до наукового пошуку, яка є важливим напрямом у діяльності майбутнього фахівця, його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Використання технологій ставить нові виклики у освіті і відіграє важливу роль у формуванні навичок 21 століття. З часом модель навчання повинна бути модифікована, щоб адаптуватися до цифровізації 21-го століття. Результати дослідження дають підстави для рекомендацій щодо вдосконалення навчальних програм, методів викладання та організації освітнього процесу з метою забезпечення ефективного розвитку критичного мислення у здобувачів.

Ключові слова: освітній процес, критичні навички, здобувачі освіти, цифровізація.

Oksana SHELEVER, Olga STUPAK, Natalia PSHENYCHNA. THE IMPORTANCE OF DEVELOPING CRITICAL THINKING OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

The article examines the need to develop critical thinking in higher education students. The analysis of the scientific and pedagogical literature has revealed that critical thinking is the subject of research by both domestic and foreign scholars and teachers. Particular attention is focused on the importance of the concept of forming critical thinking of a personality, which has been recognized worldwide and is being implemented at all levels of education. It is noted that digital technologies are rapidly changing society and labor markets, emphasizing the importance of critical thinking to analyze, evaluate and respond to new challenges; transforming modern society by changing the way we communicate, work and learn. In such conditions, critical thinking becomes extremely important for effective adaptation and success in various spheres of life.

The purpose of the study: to determine the ways and features of the implementation of technologies for the development of critical thinking of higher education students in the context of digitalization.

The research methodology is based on the analytical method through the analysis of scientific literature on the research problem.

The scientific novelty of the study is to determine the importance of developing critical thinking among higher education students in the context of digitalization.

Conclusions of the study. The development of critical thinking contributes to the formation of the ability to scientific research, which is an important area in the activities of the future specialist, his competitiveness in the market of educational services. The use of technology poses new challenges in education and plays an important role in shaping the skills of the 21st century. Over time, the learning model should be modified to adapt to the digitalization of the 21st century. The results of the study provide grounds for recommendations for improving curricula, teaching methods and organization of the educational process to ensure the effective development of critical thinking in students.

Key words: educational process, critical skills, students, digitalization.

Основна частина дослідження. Діяльність у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) суттєво вирізняється сучасними тенденціями розвитку інформаційного суспільства. Сучасні випускники ЗВО володіють всебічним розвитком особистості, вміють знаходити рішення у складних ситуаціях, враховуючи власні знання, та мають потенціал для постійного самовдосконалення. Формування таких якостей відбувається протягом усього періоду навчання, з використанням сучасних технологій та методик, включаючи технології розвитку критичного мислення. Проблема розвитку критичного мислення особливо гостро виникає під час дистанційного, електронного, мобільного та змішаного навчання. Хоча сучасні здобувачі освіти вже мають досвід використання цифрових технологій протягом кількох років, це не означає, що вони автоматично володіють навичками критичного мислення.

Варто відзначити, що закони та принципи розвитку критичного мислення досліджувалися як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, серед яких В. Біблер, Т. Бізенков, П. Блонський, А. Брушлинський, М. Вертгеймер, Д. Вількеєв, Дж. Гілфорд, І. Ільєсов, З. Калмикова, Т. Хачумян, І. Лернер, О. Лук, О. Матюшкін, М. Махмутов, С. Рубінштейн, Б. Теплов, О. Тихомиров, В. Шубинський та інші. Використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освітньому процесі досліджували В. Биков, К. Осадча, Л. Карташова, Н. Морзе, А. Квятковська, О. Овчарук, О. Пінчук, І. Смирнова та ін. В своїх дослідженнях [5], Т. Хачумян зауважує, що використання інформаційних технологій у освітньому процесі сприяє розвитку критичного мислення. Основу її теорії складає побудова інформаційно-педагогічного середовища, де пріоритетними є завдання пошукового та аналітичного характеру, формулювання та перевірка гіпотез, а також створення спеціальних ситуацій для виявлення та виправлення помилок. У своїй монографії М. Починкова визначає критичне мислення як вид мислення особистості, що на основі поєднання логічних, рефлексивних та творчих навичок у процесі самостійного пізнання дійсності дозволяє робити аргументовані оцінки і висновки, приймати обґрунто-

вані рішення, створювати нові ідеї в умовах інформаційної невизначеності й суперечливості [5].

Вміння використовувати знання є ключовим показником у розвитку критичного мислення. Через результати своєї роботи викладач і здобувач можуть оцінити, наскільки якісно вони освоїли матеріал курсу і чи допоможе він їм у вирішенні ситуацій, що виникають у майбутній професійній діяльності. Електронні навчальні ресурси надають всі необхідні можливості для розвитку критичного мислення здобувачів у режимі онлайн.

На заняттях, де використовуються технології критичного мислення, Т. Бандурович виділяє кілька етапів: виклик, осмислення та рефлексія. На етапі виклику здобувачам ставиться завдання вирішити проблему та сформулювати цілі для вивчення матеріалу. Під час етапу осмислення вони усвідомлюють новий матеріал та працюють з інформацією. Заключний етап передбачає рефлексію, під час якої здобувачі оцінюють засвоєний навчальний матеріал і формують власні судження щодо предмета дослідження. Варто зазначити, що етап «рефлексії» є ключовим у процесі заняття (семінару, практичної, лабораторної роботи, лекції) для розвитку критичного мислення, оскільки він передбачає узагальнення та систематизацію вивченого матеріалу, а також осмислення досягнутих змін у діяльності через рефлексію. Під час цього етапу здобувачі проводять самоаналіз та оцінку своєї діяльності, використовуючи самопізнання, щоб зрозуміти особисту важливість отриманих знань та навичок і їх вплив на їх професійну компетентність [1].

Розвиток критичного мислення є одним з основних пріоритетів сучасної освіти, оскільки особа з високим рівнем критичного мислення може самостійно засвоювати знання, перетворюючи освітній процес на свідомий, безперервний та продуктивний. Це є активним та взаємодоповнюючим процесом. Заклади вищої освіти мають значні можливості у цьому напрямку, адже тенденція інформатизації освіти розширює їхні можливості. Головним завданням викладача на сьогодні є вміння комбінування інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій для

забезпечення розвитку критичного мислення у майбутніх фахівців [2].

У сучасному світі, де інформація доступна у безпрецедентних обсягах, розвиток критичного мислення у здобувачів вищої освіти стає ще важливішим. Цифровізація суспільства призвела до великого зростання кількості інформаційних джерел, що робить складним завдання її перевірки та оцінки. Тому здобувачі повинні мати критичні навички, щоб аналізувати інформацію з різних джерел (включає здатність оцінювати достовірність джерел, виявляти упередження та логічні помилки, а також розпізнавати фейкові новини та дезінформацію); формулювати власні думки та аргументи (критичне мислення передбачає не лише вміння критично оцінювати інформацію, але й уміння формулювати власні думки та аргументи, підкріплені доказами); приймати обґрунтовані рішення (здатність приймати обґрунтовані рішення є ключовим для успіху у будь-якій сфері життя); навчатися протягом життя (у світі, що постійно змінюється, важливо мати навички, які дозволяють вчитися протягом життя, і критичне мислення допомагає здобувачам адаптуватися до нових умов, засвоювати знання та навички, а також бути гнучкими та відкритими до нових ідей).

Проаналізувавши праці науковців, варто зауважити, що розвиток критичного мислення у здобувачів вищої освіти може бути досягнутий різними способами, зокрема:

1. Використання активних методів навчання: активні методи навчання, такі як дискусії, групові проекти та дослідження, сприяють розвитку критичного мислення, оскільки вони змушують здобувачів аналізувати інформацію, формулювати власні думки та аргументи, а також співпрацювати з іншими [4].

2. Навчання оцінювати інформацію: здобувачі повинні бути навчені оцінювати інформацію з різних джерел, використовуючи такі критерії, як достовірність, релевантність та об'єктивність.

3. Надання можливостей для практики критичного мислення: повинні бути надані можливості для практики критичного мислення у різних контекстах, наприклад, через написання есе, проведення досліджень чи участь у дебатах, конференціях.

4. Створення сприятливої атмосфери для навчання, яка заохочує до вільного мислення, дискусії, що розвиває критичне мислення [3].

Моменти інтеграції критичного мислення в освітній процес можуть бути вирішені на рівні викладачів ЗВО за підтримки керівни-

цтва. Однак, важливо визначити, що роль викладача стає ключовою, оскільки він переходить від ролі наставника до ролі ментора. Викладач допомагає здобувачам у формуванні та розвитку навичок критичного мислення, сприяє їхньому розвитку як особистості і як фахівця, спрямованого на досягнення оптимальної продуктивності у своїй діяльності. Він також створює основу для подальшого саморозвитку майбутніх фахівців.

З деяких пір помітної значимості набуває впровадження скаффолдингу у освітній процес. Скаффолдинг – це гнучкий метод, який можна використовувати у різних навчальних контекстах, і який може бути адаптований до потреб різних здобувачів та може бути використаний для викладання різних освітніх компонент [4].

Доцільно врахувати, що скаффолдинг стає потужним методом у напрямку розвитку навичок критичного мислення, який передбачає надання тимчасової підтримки та керівництва здобувачам. Дозволяє допомогти виконати складні завдання, а потім поступово зменшити цю підтримку, коли вони стають більш самостійними.

На основі аналізу літературних джерел було встановлено, що перевагами скаффолдингу є [2; 4]:

1. Підвищення мотивації та впевненості у собі. Скаффолдинг може допомогти здобувачам, які відчують труднощі з навчанням, відчуття себе більш мотивованими та впевненими у своїх силах, оскільки він дає їм відчуття підтримки та керівництва.

2. Підвищення розуміння та засвоєння матеріалу. Скаффолдинг може допомогти здобувачам краще зрозуміти та засвоїти матеріал, розбиваючи складні завдання на дрібніші та керовані кроки.

3. Розвиток навичок критичного мислення. Заохочує аналізувати інформацію, формулювати власні думки та аргументи, а також вирішувати проблеми.

Прикладами використання скаффолдингу можна зазначити наступні: використання графічних органайзерів, зокрема діаграми та таблиці, які можуть допомогти візуалізувати інформацію та зв'язки між ними; надання шаблонів та підказок; поетапне надання зворотного зв'язку.

Нами було вивчено електронні сервіси, які можуть допомогти здобувачам розвинути навички критичного мислення:

1. Інтерактивні навчальні модулі: Khan Academy: <https://www.khanacademy.org/login> пропонує безкоштовні онлайн-курси та вправи з різних дисциплін, багато з яких

розроблені для розвитку навичок критичного мислення.

edX: <https://www.edx.org/> – це платформа онлайн-навчання, яка пропонує курси від провідних ЗВО та організацій світу. Деякі з цих курсів спеціально зосереджені на розвитку навичок критичного мислення.

Coursera: <https://www.coursera.org/> – платформа онлайн-навчання, яка пропонує широкий спектр курсів, включаючи курси розвитку критичного мислення.

2. Інструменти для оцінки та аналізу інформації:

Google Scholar: <https://scholar.google.com/> – це пошукова система, яка дозволяє знаходити наукові статті, книги та інші академічні ресурси. Її можна використовувати для пошуку інформації з різних тем та оцінки її достовірності.

Wikipedia: <https://www.wikipedia.org/> – це вільна онлайн-енциклопедія, яка містить інформацію на різні теми. Її можна використовувати для пошуку базової інформації з тими, а потім порівнювати її з іншими джерелами.

FactCheck.org: <https://www.factcheck.org/> – це веб-сайт, який перевіряє факти у новинних статтях та інших публікаціях. Його можна використовувати для оцінки достовірності інформації, яку ви знаходите в Інтернеті.

3. Інструменти для спільного навчання та дискусій:

Google Docs: <https://docs.google.com/> – це онлайн-сервіс для спільного створення та редагування документів. Його можна використовувати для роботи над спільними проектами з одногрупниками, а також для отримання відгуків та пропозицій щодо вашої роботи.

Flipgrid: <https://info.flip.com/en-us/blog/product-updates/flipgrid-updates-timeline.html> –

це платформа для створення коротких відео. Її можна використовувати для запису своїх думок щодо теми заняття, а потім для перегляду та коментування відео інших людей.

Piazza: <https://piazza.com/> – це онлайн-платформа для дискусій, яку можна використовувати для спілкування з одногрупниками та викладачем. Її можна використовувати для обговорення навчальних матеріалів, ставити запитання та отримувати допомогу.

Важливо вибрати сервіси, які відповідають індивідуальним потребам та стилю навчання здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження: визначення способів та особливостей упровадження технологій розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти в умовах цифровізації.

Методологія дослідження ґрунтується на аналітичному методі через аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні важливості розвитку критичного мислення серед здобувачів вищої освіти в умовах цифровізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток критичного мислення сприяє формуванню здатності до наукового пошуку, яка є важливим напрямом у діяльності майбутнього фахівця, його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Використання технологій ставить нові виклики у освіті і відіграє важливу роль у формуванні навичок 21 століття. З часом модель навчання повинна бути модифікована, щоб адаптуватися до цифровізації 21-го століття. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вбачаємо у дослідженні ефективних педагогічних стратегій та інструментів на розвиток критичного мислення майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

Література:

- Бандурович Т. М. Використання технології критичного мислення як засобу створення творчого мікроклімату на уроці світової літератури. *Освітній інтернет-навігатор : науково-методичний інтернет-журнал*. URL: <http://oin.in.ua/vykorystannya-tehnolohiji-krytychnoho-myslennyayak-zasobu-stvorennya-tvorchoho-mikroklimatu-naurotsi-svitovoji-literatury/>
- Починкова М. Система формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : монографія. Київ : Талком, 2020. 472 с.
- Романова С. Розвиток критичного мислення особистості як проблема сучасної освіти. *Вісник національного авіаційного університету*. 2009. № 2. С. 113–118. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/2124/2115>
- Садовніков О., Васильченко В. Формування критичного мислення у здобувачів вищої освіти. *Collection of scientific papers "SCIENTIA"*. 2023. № 3. С. 91–93.
- Хачумян Т. І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Хачумян Тетяна Іванівна ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. Сковороди. Х., 2005. 221 с
- Supriyatno Triyo, Samsul Susilawati, Ahdi Hasan. Development of e-learning to improve students' critical thinking ability. *Cyprus Journal of Educational Sciences*. 2020. № 15 (5). P. 1099–1106.